

Исследования ожидают также методология театрализации средовых процессов, поиска выразительных мизансцен, отбора мизансцен в композиционной структуре среды.

ЛИТЕРАТУРА

1. Архитектурное проектирование промышленных предприятий / под ред. С. Б. Демидова и А. А. Хрусталева. – М.: Стройиздат, 1984. – 286 с.
2. Анисимов Л., Анисимов Ю. Средовое проектирования и его место в подготовке архитекторов. // Вектор архитектурного образования – рациональный прагматизм или концептуальные фантазии. Материалы международной научной конференции (15–16 марта 2006 г.). – Казань, 2006. – 162 с.
3. Глазычев В. Л. Организация архитектурного проектирования. – М.: Искусство, 1978.
4. Дизайн архитектурной среды: Учебник для вузов/ Минервин Г. Б., Ермолаев А. П., Шимко В. Т., Ефимов А. В., Щепетков Н. И., Гаврилина А. А., Кудряшов Н. К. – М.: Архитектура-С, 2007. – 504 с.
5. Иконников А. Искусство, среда, время. – М.: Сов. худ., 1985. – 336 с.
6. Магай А. А. Архитектурное проектирование промышленных предприятий. – М.: Стройиздат, 1984. – 240 с.
7. Мамлев О. Реконструкция исторических производственных зданий и их адаптация в городской среде // АСД. – 2001. – № 1.
8. Новиков В. А. Промышленные предприятия. Реконструкция и модернизация. – М.: Высшая школа, 1987. – 126 с.
9. Розенсон И. А. Основы теории дизайна. – СПб.: Питер, 2008. – 219 с.
10. Топчий Д. В. Реконструкция и перепрофилирование производственных зданий. – М.: изд-во. Ассоциации строит. вузов ISBN, 2008. – 219 с.
11. Шимко В. Т. Архитектурное формирование городской среды. – М.: Высшая школа, 1990. – 223 с.
12. Шимко В. Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование. Средовой поход. – М.: Архитектура-С, 2006. – 384 с.
13. Шимко В. Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды. – М.: Архитектура-С, 2006. – 384 с.

УДК 711:111.852

ПЕЙЗАЖНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ЕСТЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МІСТОБУДІВНИХ ОБ'ЄКТІВ

Осиченко Г. О., к.арх., доцент кафедри дизайну архітектурного середовища і містобудування
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
тел. (063) 7-61-18

Анотація. У статті вивчається пейзажний підхід до аналізу естетичних якостей містобудівних об'єктів. Порівнюються зарубіжні та вітчизняні теорії, які візуальне сприйняття міста визначають в якості композиційного засобу.

Ключові слова: пейзажний підхід, естетичні якості, міський пейзаж, видовий кадр.

Постановка проблеми. Міське середовище виступає могутнім фактором формування світогляду, культури і творчих здібностей людини та впливає на фізичне й психічне здоров'я. Велике значення при цьому має емоційний комфорт середовища, що визначається *естетичними якостями* містобудівних об'єктів. Вивчення і формування естетичних якостей містобудівних об'єктів потребує вибору апарату дослідження, тому постає завдання аналізу існуючих теорій і підходів щодо вивчення естетичних якостей міста. Автором виділено декілька існуючих підходів до аналізу естетичних якостей міського середовища: когнітивний, еволюцій-

ний, феноменологічний, формально-композиційний, синтаксичний, нормативний, інформаційний та ін. Складність визначеної проблеми представляється в тому, що естетичні якості міського середовища є реляційною системою, яка виражає відносини між суб'єктом і об'єктом оцінки. У більшості проаналізованих досліджень об'єкт сприйняття розглядається окремо від суб'єкта сприйняття. Тому великий інтерес представляють підходи, в яких здійснена спроба поєднати об'єкт і суб'єкт сприйняття. Серед таких досліджень слід виділити пейзажний підхід.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Проведене дослідження є складовою частиною плану науково-дослідних робіт кафедри дизайну архітектурного середовища та містобудування ПолтНТУ з наукової проблеми «оптимізація архітектурно-містобудівного середовища в природному довкіллі».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До пейзажного підходу автором віднесені дослідження, що відрізняються переважанням візуальної спрямованості та об'єднуються вивченням якостей міського пейзажу або зорового кадру. Це дослідження Т. Шарпа, Г. Каллена, Л. Тверського, Е. Беляєвої, Є. Водзинського, В. Шимко та ін. З точки зору визначення естетичних якостей міського середовища перелічені дослідження не виступали предметом комплексного аналізу, що підтверджує актуальність даного дослідження з погляду формування цілісної теорії естетичної оцінки містобудівних об'єктів.

Мета статті: вивчити пейзажний підхід до аналізу естетичних якостей містобудівних об'єктів на основі порівняння зарубіжних і вітчизняних теорій.

Завдання статті:

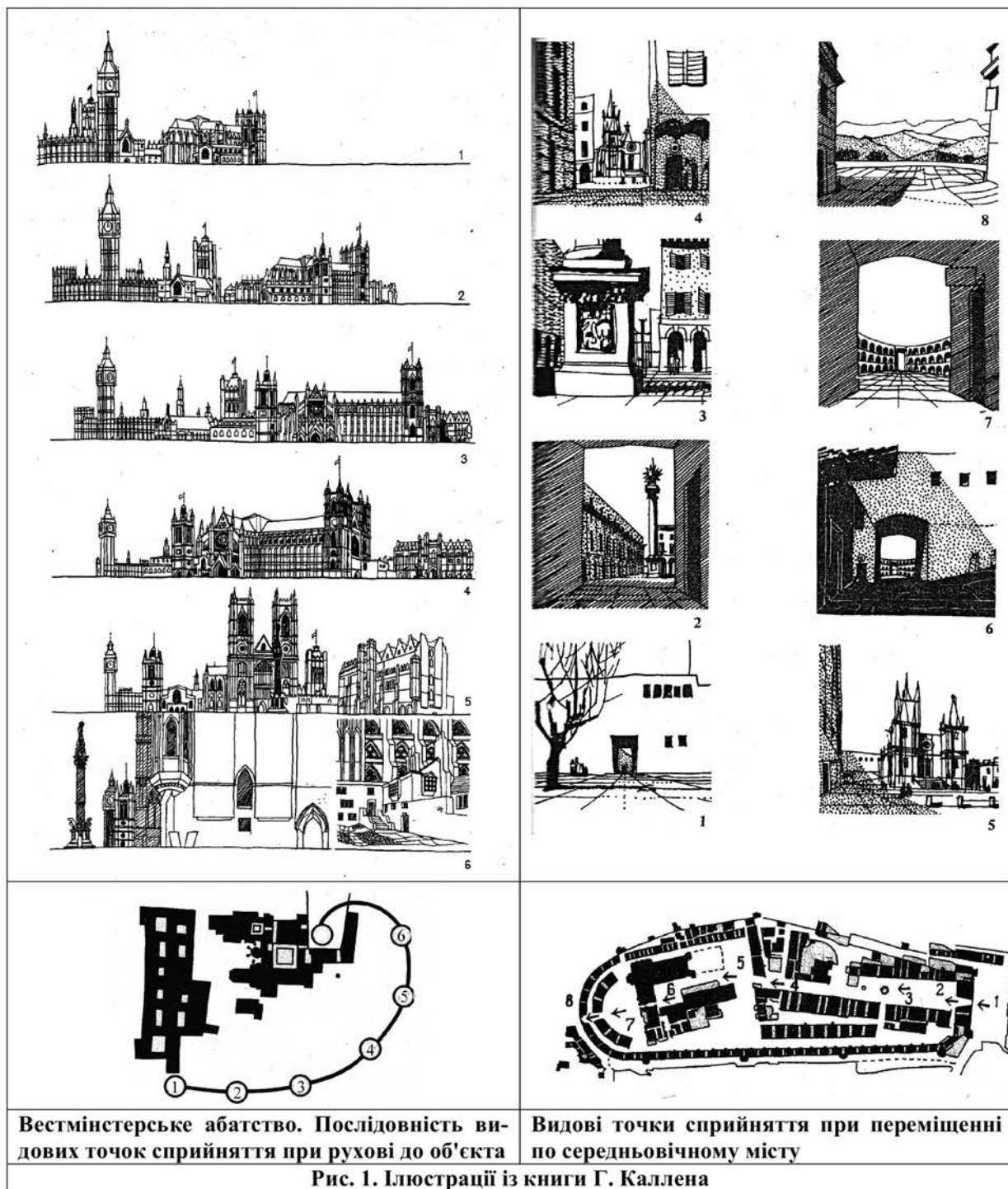
- Простежити витоки пейзажного підходу.
- Виявити особливості підходу за такими критеріями: предмет дослідження, теоретична основа, сутність підходу, які властивості об'єкта віднесені до естетичних якостей, критерій позитивної естетичної оцінки, методи дослідження.
- Виявити проблеми пейзажного підходу та перспективи подальшого розвитку.

Пейзажний підхід виник в другій половині ХХ століття, але витоки його слід шукати в естетичних теоріях епохи Романтизму. Саме в цей період відбулася естетизація природних ландшафтів в європейській культурі, а поняття «пейзаж» придбало естетичний відтінок. Але у ХVІІІ сторіччі поняття «пейзаж» використовувалося до творів живопису та природних ландшафтів, а не до міста. Словосполучення «міський пейзаж» вперше було застосовано в Оксфордському словнику англійської мови 1880 р. У 1948 р. Т. Шарп вклав у поняття зміст, який і відповідає його сучасному тлумаченню: він запропонував використовувати поняття по аналогії з мистецтвом ХVІІІ сторіччя для акцентування естетичних якостей міського ландшафту [1]. Візуально естетична орієнтація поняття отримала подальше уточнення у Айвора Де Вольфе (1949 р.), що розглядав міський пейзаж як засіб образотворчого мистецтва містобудування [2]. З 50-х рр. ХХ століття вивчення пейзажу стало основною темою міського дизайну, а з 1960 р. регулярно в кожному номері журналу «*Architectural Review*» на протязі багатьох років з'являлися статті з тематики міського пейзажу.

Становленню пейзажного підходу спричинили наступні фактори: а) негативні наслідки укрупнення масштабу міської забудови; б) зміна історичного міського планування внаслідок прокладки нових магістральних вулиць в історичних містах; в) активна забудова міст промисловими районами та підприємствами, що цілком змінювали існуючий міський ландшафт; г) засилля інтернаціонального стилю та типового нового будівництва, що призвели до зниження естетичної якості забудови міст; д) повне візуальне розмиття міських меж і ландшафтів внаслідок розростання приміської забудови; е) зростаючий рух зі збереження історичної спадщини в містах та розвиток містобудівної теорії охорони історичного середовища.

Серед архітектурних теорій слід зупинитися на роботі Г. Каллена (1961 р.). В його новаторській книзі [3] послідовно підкреслюється, що відправною точкою для міського дизай-

ну повинний бути індивідуальний досвід взаємодії людини і оточуючого середовища. Тему пейзажу Каллен розвиває через три поняття. До першого віднесено концепцію створення «місця», візуальні і фізичні властивості якого дозволяють людині виділяти, канонізувати та сакралізувати простори. До другого поняття відноситься «серійне бачення міського пейзажу», тобто сприйняття пейзажу – це постійний потік візуальної інформації, взаємодія між теперішнім та наступним зоровим видом (рис. 1). По-третє, поняття «безпосередність» і «зіставлення» розглядаються Калленом як дизайнерські засоби формування пейзажу, які змушують спостерігача активно емоційно взаємодіяти з середовищем.



В своїй роботі Каллен виділяє критерії, необхідні для створення міського середовища, яке буде в змозі задовольнити весь спектр людських потреб: від фізіологічних до потреби індивідуальної самореалізації. Також він визначає зорове сприйняття в якості нового засобу міського планування, що підкреслюють і розділи книги: «Око як танцюрист» («*The Eye as Fan dancer*»), «Око як артикулятор» («*The eye as articulator*»). В цілому праця Каллена розглядається за кордоном як основа формування філософії сучасного урбодизайну. Поняття *пейзажу* залишається провідним поняттям теорії міського дизайну за кордоном, особливо в Англії. Це суб'єктно-об'єктне поняття, що означає зовнішній вигляд міського ландшафту, котрий сприймається візуально з тієї чи іншої точки або по ходу руху. При вживанні цього терміну підкреслюється естетичний аспект сприйняття. З цієї точки зору пейзаж як явище є феноменом естетики міського ландшафту, а візуальне сприйняття розглядається як композиційний засіб формування міського середовища. Теорія міського пейзажу отримала надалі необхідну глибину при взаємодії з феноменологічними теоріями. Плідним виявилось феноменологічне поняття «місця», яке розвивав К. Норберг-Шульц (1978 р.). Поліпшення якості міських пейзажів з точки зору феноменології розглядалося як закріплення індивідуальності, неповторності місця, виявлення *Genius Loci*, підкреслення засобами архітектури відмінностей між окремими частинами міста [7].

Радянська архітектурна теорія також розвивала поняття міського пейзажу. Основна увага тут приділялася *видовому кадру* (Л. Тверський, 1961 р.). Видовий кадр є частиною пейзажу, що фіксується зором в межах чіткого фронтального бачення (кут зору до 60° в плані). Візуальна орієнтація на організацію міського ландшафту підтримується і в працях російського дизайнера В. Шимко [5].

Серед українських авторів слід відзначити дослідження Є. Водзинського з розвитку теорії пейзажу, врахування візуальної взаємодії історичної і нової забудови в місті та класифікації видових кадрів за ступенем цінності історико-культурної спадщини [6]. Предметом містобудівної охорони в зазначеній праці [6] вперше виступає фактично видовий кадр. Праця Є. Водзинського має великий потенціал, але, на жаль, вона не отримала подальшого розвитку в вітчизняній теорії.

Найбільший внесок у розвиток теорії видового кадру зробила праця О. Беляєвої (1977 р.) [4]. В дослідженні О. Беляєвої визначено, що формування міського середовища повинно включати і проектування видового кадру як первинного композиційного елемента просторово-часової послідовності зорових вражень [4]. *Естетичні якості середовища* визначаються структурою видового кадру та композицією послідовності серії кадрів. Структура видового кадру включає: наявність ближніх, середніх і дальніх планів; співвідношення землі і неба; верхній і нижній ярус сприйняття [4]. Послідовність видових кадрів може бути описана такими показниками: характер зміни кадрів у часі; частота зміни видових кадрів, просторово-часова композиційна побудова; можливість контролю над трасами руху [4]. Виділяються два види візуального сприйняття міста: статичне та динамічне. Статичне – включає сприйняття видового кадру з однієї фіксованої точки, а динамічне – це сприйняття кадрів в процесі руху по місту. Постає питання врахування різних видів руху людини по місту (пішки або різними видами транспорту), що визначає неоднакову швидкість пересування і відповідно відмінності у сприйнятті середовища [4].

Критерії позитивної естетичної оцінки міського середовища в цьому підході не визначалися спеціально, але можливо припустити що це – якість композиції видових кадрів та пейзажів. Основним методом вивчення об'єкта сприйняття виступає натурний метод: візуальне обстеження міста.

Закордонні і радянські теорії мають суттєві розбіжності, які визначені в таблиці 1.

Головною розбіжністю виявляється позбавлення феноменологічної глибини вітчизняних досліджень. Але визначення візуального сприйняття людини засобом формування естетики міського середовища є загальним для всіх досліджень, тому вони і поєднанні автором в один підхід.

Таблиця 1

Критерії	Закордонні дослідження	Вітчизняні і радянські дослідження
<i>Предмет дослідження</i>	Пейзаж	Видовий кадр
	Потік зорових вражень	Послідовність видових кадрів
<i>Теоретичні основи</i>	Феноменологія архітектури: почуття «місця», задоволення потреб людини	Формально-композиційний підхід
<i>Мета і практична спрямованість</i>	Формування візуальних зв'язків між домінантами, забезпечення цілісності міста; збільшення емоційного впливу на людину, збільшення різноманіття зорових вражень; вияв типів пейзажів і охорона історичних пейзажів міста; забезпечення ідентифікації людини; індивідуальність і неповторність «місць»	Удосконалення композиції міського середовища; збільшення різноманіття зорових вражень; охорона історичної спадщини міста

Дискусійні моменти. Ще за часів Г. Каллена його робота критикувалася за обмеженість візуального підходу, ігнорування семантики архітектурного повідомлення. Але в подальших дослідженнях ці недоліки були подолані, а в цілому збагачені теорії Г. Каллена, Т. Шарпа, К. Норберг-Шульца послужили основою створення теорії сучасного західного урбодизайну.

Пейзажний підхід зводиться до так званого «дистанційного сприйняття». Це відсторонення людини від об'єкта сприйняття, тобто сприйняття «картини» середовища, що знаходиться на відстані від людини. Але сприйняття міського середовища не зводиться лише до дистанційного сприйняття, людина «занурена» у міський простір. Реальне сприйняття людиною простору має безперервний характер візуального сканування, також в процесі руху людина 60–70% часу дивиться на землю під ноги. З однієї точки сприйняття людина може бачити, повертаючи очі, голову або тіло, практично на 360°, а середовище сприймається не тільки фронтально, але й близьким і периферійним зором. Тому у подальшому в постмодернізмі дистанційне бачення міста було відкинуто. Слід також визнати, що пейзажний підхід орієнтувався на естетику історичних міст Західної Європи, яким притаманна модель картинного формування міських пейзажів. Великим надбанням цих міст є здатність «зупиняти» безперервне серійне бачення і фіксувати увагу людини на окремому фрагменті середовища. Цей фрагмент середовища отримував архітектурне оформлення за всіма законами побудови картини у живопису. Історичне містобудування розробило низку містобудівних прийомів, що працювали на формування міських картин. Тому більш перспективним вбачається вивчення цих містобудівних прийомів, а не тільки композиційний аналіз окремих кадрів і пейзажів.

Поняття «пейзажу» і «видового кадру» в підході не мають чіткої визначеності, вони часто підміняються один одним. А з урахуванням нових досліджень з психофізики зорового сприйняття і введенням поняття «зоровий кадр» як елементарної одиниці зорового сприйняття людини, прийнятий термінологічний апарат потребує уточнення й усвідомлення в архітектурі.

Висновки. Пейзажний підхід сформувався як відповідь на втрату архітектурним середовищем міст ХХ ст. естетичних якостей і дегуманізацію. Позитивним вкладом в розвиток теорії естетичного сприйняття міста з'явилося повернення до вивчення і врахування механізмів зорового сприйняття людини при проектуванні міста. Також у підході вперше акцентовано особливості містобудівної композиції: розгорнутість у часі і просторі, що надало можливість визначити її як просторово-часову композицію, яка сприймається лише в процесі руху по місту. Підхід також свідчить про необхідність повернення в проектуванні до прийнятної для людини візуальної моделі, покладеної в основу формування історичних міст. Пейзажний підхід спирається на особливості перцептивного апарата людини, тому в дослідженнях вияв-

ляются загальні для всіх людей закономірності естетичних переваг при сприйнятті міського середовища. Це й обумовлює значимість підходу й плідотворність його подальшого розвитку. **Перспективу подальших досліджень** становить вивчення еволюції пейзажного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sharp T. *Oxford replanned* / Sharp T. – London: Architectural Press, 1948. – 101 p.
2. Ivor De Wolfe. *Townscape* / I. De Wolfe. // *Architectural Review*. – vol. 106 (december) – 1949. – pp. 355–362.
3. Cullen Gordon. *The Concise Townscape* / Cullen Gordon. – London: Architectural Press, 1961. – 200 p.
4. Беляева Е. Л. *Архитектурно-пространственная среда города как объект зрительного восприятия* / Беляева Е. Л. – М.: Стройиздат, 1977. – 127 с. :ил.
5. В. Шимко. *Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды* / В. Шимко. –М.: «Архитектура –С», 2006. – 384 с.:ил.
6. Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР / Ред. коллегия: Е. Водзинский, Е. Ключниченко, И. Колесникова, Ю. Нельговский. – К., 1982. – 120 с.: ил.
7. Christian Norberg- Schulz. *GENIUS LOCI: Towards a phenomenology of architecture* / C. Norberg-Schulz. –New York: Rizzoli,1976. – 212 p.

УДК 725.812: 534.84

АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ ЭНЕРГИИ В СОВРЕМЕННОЙ АРХИТЕКТУРЕ

Витвицкая Е. В., профессор кафедры основ архитектуры и ДАС

Бочевар Т. Н., студентка гр. АБС-502м

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

тел. (048) 723-23-62

Аннотация. Содержанием настоящей работы является рассмотрение использования в современной архитектуре альтернативных источников энергии (гелио-, ветро- и гидро-энергетика); показано, что выбор альтернативных источников энергии для питания архитектурных объектов не ограничивают архитектора, а являются особенностью современной архитектуры и позволяют создавать более интересные образы.

Ключевые слова: энергосберегающая архитектура, альтернативные источники энергии, солнечные батареи, «солнечная черепица», гелиостанции, энергия грунта, геотермальный район, энергия ветра, ветроэлектростанции, энергоактивный небоскреб, энергия воды, гидроэнергетика.

Постановка проблемы. Научное обоснование актуальности энергосбережения в современной архитектуре и выявление *основных альтернативных источников энергии* для решения этих проблем.

Цель работы. На примерах энергосберегающих проектов показать тенденции к комплексному подходу выбора альтернативных источников энергии для питания архитектурных объектов и их образа с целью создания современной, комфортной архитектуры.

© Витвицкая Е. В., Бочевар Т. Н., 2012